

*І. А. Гасюк,
к. фіз. вих., доцент, завідувач кафедри фізичної культури та спорту,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія*

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В СИСТЕМІ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

I. Gasuyk,
managing chair physical training and valueology, PhD in philosophies, docent.

ESTIMATION OF DEVELOPMENT OF PHYSICAL TRAINING AND SPORTS IN SYSTEM OF AN ESTIMATION OF SOCIAL SAFETY OF UKRAINE

У статті здійснено оцінку рівня розвитку фізичної культури і спорту як компоненти соціальної безпеки України. Обґрунтовано необхідність врахування показників рівня розвитку сфери фізичної культури і спорту під час здійснення оцінки рівня соціальної безпеки України.

In article the estimation of a level of development of physical training and sports, as components of social safety of Ukraine is carried out. Necessity of the account of indicators of a level of development of sphere of physical training and sports is proved during carrying out of an estimation of level of social safety of Ukraine.

*Ключові слова: фізична культура, спорт, безпека, державне управління.
Key words: physical training, sports, safety, the government.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Загострення кризових процесів розвитку суспільства, поглиблення негативних тенденцій у показниках здоров'я народу України, економічного стану, проявах соціальних патологій — тютюнопаління, алкоголізації та наркотизації нації, особливо підростаючого покоління, зростання напруженості криміногенної ситуації, суттєвого "омолодження" кримінальної сфери, унеможливлення вести певними суспільними верствами повноцінного та гармонійного способу життя внаслідок низького його рівня та якості обумовлює необхідність вжиття негайних заходів щодо підвищення ефективності державного управління соціальною безпекою України, а зокрема, фізичною культурою і спортом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Практика суспільного життя, теоретичні надбання відповідних галузей науки свідчать, що здійснення сталого розвитку суспільства в усіх сферах його життєдіяльності можливе лише за умови забезпечення належного способу, рівня та якості життя його громадян. Сфера фізичної культури і спорту є тією соціально-економічною системою, яка за своїм функціональним призначенням спроможна значно впливати на значну кількість потенційних загроз у сфері соціальної безпеки країни, а саме засобами фізичної культури і спорту можливо не тільки утримувати показники фізичного, інтелектуального, репродуктивного тощо здоров'я нації на відповідному рівні, а й покращувати їх, сприяти організації здорового способу життя населення, підвищити рівень продуктивності праці й навчання шляхом проведення реабілітаційно-рекреаційних процедур по відновленню працездатності працівників та підтримки її на високому рівні із забезпеченням творчого довголіття, організації здорового

дозвілля, здійснювати комплекс виховних та превентивних заходів щодо профілактики проявів низки вищезгаданих антисоціальних дій та патологій тощо. У даному контексті важливим вважається включення інтегральної оцінки розвитку фізичної культури і спорту в систему оцінки загальної рівня соціальної безпеки країни, визначення перспективних методичних підходів до її здійснення, якісних та кількісних індикаторів стану розвитку галузі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Визначити систему індикаторів рівня розвитку фізичної культури і спорту як складової оцінки соціальної безпеки України та провести оцінку стану розвитку фізичної культури і спорту, узагальнити отримані результати та обґрунтувати доречність включення в систему показників соціальної безпеки України індикатори розвитку галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією із найважливіших проблем є вибір і обґрунтування системи індикаторів рівня розвитку сфери фізичної культури і спорту в цілому, а також окремих її підсистем. Чинна система статистичних показників розвитку фізичної культури і спорту (форма 1-ФК) спрямована, в першу чергу, на висвітлення кількісних змін, які відбуваються в процесі функціонування та управління галуззю, а саме до них віднесено: показники кадрового, матеріально-технічного, фінансового забезпечення, спортивної, фізкультурно-оздоровчої та клубної роботи. Практично відсутні індикатори, на основі яких можна було б робити висновки про якісну динаміку змін у процесі управління галуззю, рівень її розвитку, соціально-економічну корисність її діяльності для суспільства тощо. Така ситуація пояснюється тим, що індикатори, які висвіт-

Таблиця 1. Результати оцінки показників розвитку фізичної культури і спорту за 1992—2009 роки

Роки	Рейтинг за методом О.І. Кулініча	Оцінка інтегрального індикатора за методикою мін. економіки	Оцінка за дискримінантними функціями			
			Погано	Задовільно	Добре	Відмінно
1992	14	0,154	3,64	3,61	3,57	3,52
1993	12	0,117	3,70	3,68	3,65	3,63
1994	17	0,114	3,59	3,57	3,53	3,51
1995	15	0,164	3,46	3,44	3,40	3,37
1996	16	0,176	3,64	3,62	3,57	3,54
1997	13	0,158	3,69	3,67	3,62	3,59
1998	11	0,188	3,64	3,64	3,60	3,58
1999	10	0,180	3,81	3,82	3,81	3,79
2000	9	0,171	3,86	3,87	3,84	3,82
2001	8	0,160	3,96	3,97	3,95	3,93
2002	7	0,158	3,92	3,95	3,93	3,92
2003	6	0,152	3,83	3,86	3,87	3,87
2004	5	0,146	3,88	3,92	3,94	3,93
2005	4	0,146	3,84	3,88	3,91	3,92
2006	2	0,141	3,84	3,88	3,92	3,93
2007	3	0,145	3,71	3,75	3,78	3,79
2008	3	0,134	3,71	3,75	3,78	3,80
2009	1	0,147	3,98	4,03	4,06	4,07
Рівняння дискримінантних функцій						
Рівень "Погано"	X1*0,0255424245616157+X2*0,047992487537106+X3*0,001640952409806+X4*0,000257117448263544+X5*0,00374928538834869+(-3630,66420)					
Рівень "Задовільно"	X1*0,0270764670546071+X2*0,049085317340742+X3*0,00154864495800226+X4*0,000250960807484509+X5*0,0037754881425404+(-3910,56484)					
Рівень "Добре"	X1*0,0287126245738536+X2*0,0487305528+X3*0,00133265685+X4*0,000214687457+X5*0,00340643421+(-3917,11662)					
Рівень "Відмінно"	X1*0,0294124129302855+X2*0,0482207952294178+X3*0,00124481289+X4*0,000201194974+X5*0,00325143391+(-3899,50225)					

люють якісну сторону процесів, переважно є інтегральними індексами, складними в процесуальному плані для збору та узагальнення, що відповідно вимагає додаткових матеріальних та фінансових витрат. Винятком у цьому контексті є підсистема галузі "Спорт вищих досягнень, олімпійський, паралімпійський, дефлімпійський спорт", адже основним цільовим якісним показником діяльності цієї підсистеми є кількість призових місць на змаганнях усіх рангів за відповідними видами спорту, і які опосередковано свідчать про стан справ розвитку певних видів спорту. Більш складною проблемою є визначення якості діяльності таких сфер, як: "Спорт для всіх, фізкультурно-оздоровча робота з інвалідами" та "Фізкультурно-оздоровча, спортивно-масова робота в освітній сфері", адже збір даних щодо кількості тих, хто займається, кадрового забезпечення тощо не створюють достатньої інформаційної бази про якість діяльності даних підсистем та вирішення ними покладених на них завдань та належного виконання функцій. Зважаючи на доступність та рівень деталізації, для дослідження нами були обрані найбільш загальні індикатори, які відображаються у чинній статистичній звітності в галузі фізичної культури і спорту, а саме: показник кадрового забезпечення — кількість працівників галузі; показник матеріально-технічного забезпечення — кількість спортивних споруд по галузі; показник спортивної роботи — кількість тих, хто займається у спортивних секціях та гуртках усіма видами спорту; показник фізкультурно-оздоровчої роботи — загальна кількість, охоплених усіма видами роботи; показник захворюваності — кількість дітей та молоді, віднесені за станом здоров'я до спеціальної медичної групи. Первинні дані були отримані зі статистичної звітності за формою 1-ФК центрального виконавчого органу державної влади в сфері фізичної культури і спорту за 1992—2009 роки. Оцінка рівня розвитку фізичної культури і спорту здійснювалась за методом комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку, який є складовою частиною методу комплексних статистичних коефіцієнтів, автором якого є професор О.І. Кулінич [1], дискримінантного та кластерного аналізів [2], за методикою розрахунку рівня економічної безпеки України [3] (табл. 1).

Визначення комплексної оцінки за методом О.І. Кулініча проводилось у декілька етапів, де на першому етапі

комплексна оцінка встановлювалась на основі результатів відносних відхилень показників розвитку фізичної культури і спорту за відповідними роками та показниками за формулою:

$$R_j = \sum_{i=1}^n \frac{X_{\max} - X_{ij}}{X_{\max} - X_{\min}} + \sum_{i=1}^n \frac{X_{ij} - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} \quad (1),$$

де R_j — сума рейтингів певного року за кожним із показників; X_{ij} — значення показника за відповідний рік; X_{\max} , X_{\min} — максимальне та мінімальне значення показників. Перша частина формули використовується для оцінки показників, зростання яких має позитивне значення, друга — для оцінки показників, зростання яких має негативний ефект. На другому етапі визначалось середнє арифметичне суми рейтингів певного року за кожним із показників за формулою:

$$R_c = \frac{R_j}{n} \quad (2).$$

Як видно з таблиці, найкращим рейтингом розвитку фізичної культури і спорту за визначеними показниками характеризувався 2009 рік, а найгіршими 1994 рік. Особливості методики, що застосовувалась, полягають у тому, що порівняння здійснюється з найкращими значеннями показників попередніх років, а їх покращення однозначно буде створювати позитивну динаміку та підвищення рейтингів, що власне не дає вичерпної та обгрунтованої відповіді про якісну оцінку стану розвитку галузі.

Проведений кластерний аналіз дозволив сформувати дві групи, у які увійшли найгірші та найкращі показники з усіх досліджуваних періодів (табл. 2). На основі визначених рейтингів та кластерного аналізу були визначені дискримінантні функції, які класифікували розвиток галузі за чотирма рівнями — погано, задовільно, добре, відмінно (табл. 1). Значення статистики Wilks' Lambda дорівнює 00809, що свідчить про задовільну дискримінацію. Порівняння класифікаційних значень та рейтингів виявило, що рівні розвитку фізичної культури і спорту, отримані шляхом розрахунку дискримінантних функцій, відповідають певним рангам, які можна також об'єднати у чотири вищезазначені групи. Отримані результати дають підстави вважати, що вищезазначені методи не створюють необхідної інформаційної бази

для якісного визначення рівня розвитку фізичної культури і спорту.

Оцінка інтегрального індексу рівня розвитку фізичної культури і спорту (табл. 1) здійснювалась у відповідності до методики розрахунку рівня економічної безпеки [3] і передбачала такий алгоритм дій:

— формування множини індикаторів. З метою полегшення узагальнення отриманих результатів нами були обрані показники розвитку фізичної культури і спорту, які використовувались у попередніх методиках розрахунку.

— визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень індикаторів.

Згідно методики розрахунку нами були встановлені такі експериментально-оптимальні значення індикаторів: працівників сфери фізичної культури і спорту — не менше 2% від загальної кількості тих, хто займається; загальна кількість спортивних споруд — зменшення не більш ніж на 30%; спортивна робота — не менше 30% від загальної кількості тих, хто займається; фізкультурно-оздоровча робота — не менше 50% від кількості населення країни; дітей та молоді, що віднесені за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, — не більше 5% від кількості тих, хто займається;

— нормалізація індикаторів. При формуванні ознакового простору була сформована інформаційна односпрямованість показників шляхом поділу показників на стимулятори та дестимулятори з подальшим перетворенням дестимуляторів на стимулятори за допомогою процедури нормування згідно методики;

— визначення вагових коефіцієнтів. Вагові коефіцієнти визначались шляхом проведення факторного аналізу методом головних компонент із використанням комп'ютерної програми "Статистика" у три етапи: розрахунку кореляційної матриці; виокремлення головних компонент і розрахунку факторних навантажень; ідентифікація головних компонент;

— розрахунок інтегральних показників. Розрахунок інтегрального індикатора за кожним показником здійснювався за формулою:

$$I_{ij} = E_i a_{ij} \times z_{ij} \quad (3)$$

де a_{ij} — вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс; z_{ij} — нормалізовані значення вхідних показників. Узагальнений інтегральний індикатор розвитку фізичної культури і спорту за роками визначався за формулою:

$$I_j = \frac{\sum_{i=1}^n I_i}{n} \quad (4)$$

Результати проведених розрахунків та оцінка інтегрального індикатора розвитку фізичної культури і спорту представлена в таблиці 1.

Згідно з методикою інтегральний індекс дорівнює одиниці тоді, коли всі значення показників набувають "найкращих", або оптимальних значень, і нулю тоді, коли всі показники "найгірші". З метою якісної інтерпретації отриманих значень інтегральних індикаторів шляхом застосування перцентильного методу нами було визначено чотири оціночних зони ємністю у 25%. Отримані значення можуть перебувати у таких діапазонах: 0,25—0,50—0,75—1, що відповідає рівням

Таблиця 2. Результати кластерного та факторного аналізів досліджуваних показників розвитку фізичної культури та спорту

Індикатор	Кластерний аналіз		Факторний аналіз		
	Група 1 (+)	Група 2 (-)	Висок у дисперсію	Факторне навантаження	Ваговий коефіцієнт
кількість працівників галузі	72358	66265	70,960	0,928	0,7096
кількість спортивних споруд по галузі	103169	94984	24,955	0,960	0,24955
кількість тих, хто займається у спортивних секціях та гуртках усіма видами спорту	1256751	882431	2,393	0,979	0,02393
загальна кількість охоплених усіма видами роботи	4950772	4121881	1,178	0,897	0,01178
кількість дітей та молоді, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи	390571	392500	0,514	0,026	0,00514

— "погано", "задовільно", "добре", "відмінно". Як видно з таблиці 1, усі отримані значення інтегральних індексів за досліджувані періоди лежать в діапазоні 0,114—0,188, що відповідає якійсь оцінці "погано", що відповідно свідчить про кризовий стан розвитку фізичної культури і спорту. Великої уваги, на нашу думку, заслуговує той факт, що чинна методика створює усю необхідну інформаційну базу для прогнозованого розвитку галузі, передумови для більш ефективного застосування програмно-цільового підходу, чіткого визначення орієнтирів та міри досягнутого, дає можливість не тільки констатувати факт зростання окремих показників, а визначати міру якісно-кількісних змін. Також слід звернути увагу на те, що "найкращі" значення інтегральних індикаторів припадають на ті періоди, які за іншими методиками характеризуються рівнями "погано" і "задовільно", що пояснюється застосуванням відповідних вагових коефіцієнтів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підводячи підсумки проведеного дослідження слід зазначити, що сфера фізичної культури і спорту є важливою складовою соціальної безпеки України, яка спроможна забезпечити превентивний вплив на низку загроз та сприяти більш ефективному захисту інтересів у надзвичайно важливих сферах життя суспільства. Низький рівень розвитку фізичної культури і спорту негативно впливає на якість та рівень життя суспільства, а недооцінка можливостей галузі в боротьбі з загрозами призводить до зниження ефективності засобів інших соціально-економічних сфер (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист тощо).

Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на визначення найбільш інформативних індикаторів розвитку фізичної культури і спорту, характеристичних (граничних, оптимальних, порогових) їх значень.

Література:

- Кулинич Р.О. Статистична оцінка чинників соціально-економічного розвитку: [навч. посіб.] / Р.О. Кулинич. — К.: Знання, 2007. — 311 с.
- Наследов А.Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках: [учеб. пособ.] / А.Д. Наследов. — Спб.: Питер, 2005. — 416 с.
- Форум: Професійна юридична система. Мега-нау — 2012. — № 60, 02.03.2007, Наказ, Методика, Міністерство економіки України — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07> — Міністерство економіки України. Наказ. "Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України".
Стаття надійшла до редакції 02.07.2013 р.